

DRAMA UNEI FAMILII ȚĂRĂNEȘTI DIN ARDEAL THE TRAGEDY OF A TRANSYLVANIAN TRADITIONAL FAMILY

Gabriela CHICIUDEAN

Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia
“1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia

e-mail: gabriela.chiciudean@uab.ro

Abstract: *As the traditional village had gradually faded with time, writing a novel encompassing this subject has become a predicament, yet Lucian Domșa undertook writing about the Transylvanian rural context, revealing his most authentic sense of artistry. Măriuca is a novel portraying the tragic existence of a countryman returning home after World War I. The realities of the traditional village are depicted in the background, for it is the character development, the representation of the profound history of a family, the history of an existence lived according to the old ways of the countryside, all explored under the veil of most authentic vernacular language, that notably constitute the centre of the novel. The typical tragedy of a family from a village in Transylvania is gradually built in the novel, in sync with the space it inhabits, and with the action, also capturing several monographical elements of the Transylvanian village. Although the novel is entitled Măriuca, the main character is Manole a lui Țapu’, however, in virtue of the way the female heroine is composed, through her desire for emancipation, Măriuca becomes the main important character who announces a change of mentality and attitude in the interwar period in the rural environment.*

Keywords: Lucian Domșa; novel; traditional village; World War I; Transylvania.

Să scrii astăzi despre lumea satului, despre realitățile sale sociale mai vechi sau mai noi, este cu siguranță o provocare. Satul tradițional a dispărut, însă imaginea lui a rămas în arhive, în pozele vechi de sub rame cu sticle afumate, sau în amintirea multora dintre noi, cei care am avut șansa să copilărim la țară sau măcar să ne petrecem vacanțele de vară la bunici.

Romancierul aiudean Lucian Domșa s-a încumetat să scrie despre mediul rural ardelenesc și o face într-un mod lăudabil, demonstrând reale calități scriitoricești. În primul său roman, *Aneta*, s-a oprit la viața țăranilor navetiști din anii '80 ai secolului trecut, iar în *Măriuca* prezintă cu gravitate drama țăranului întors acasă din Primul Război Mondial. Realitățile satului tradițional sînt surprinse aici în plan secund, importantă fiind construcția personajelor, povestea profundă a unei familii, o istorie a vieții vechi a

țărănilor dintr-un sat din Ardeal, relatată într-o limbă cât se poate de autentică. Menționăm că opțiunea creatorului pentru redarea dialogului într-un limbaj tipic pentru regiunea Ardealului de pe valea superioară a Mureșului, are darul de a impregna autenticitate povestirii. Varianta regională folosită de autor este și o expresie a unei mentalități și a atitudinii țărănești din zona geografică amintită. De pildă, plasticitatea „dialogului” purtat de Pamfil a lui Cremene în cimitir, cu mama sa, merge pînă aproape de misticism, prin chiar natura relației păstrate cu mama, dincolo de moarte. Caracterul inedit al limbii regionale merită cu siguranță punctat și valorizat.

Drama exemplară a unei familii dintr-un sat din Transilvania se construiește în roman treptat, odată cu spațiul pe care îl populează, și cu acțiunea, surprinzîndu-se astfel și cîteva elemente de monografie a satului, din desfășurările vieții cotidiene. Hora, care era motiv de veselie, nașterea unui copil, boala, unele munci agricole, munca în gospodărie, ploile și noroiul de pe ulițe, iarna grea, colinda, toate poartă pecetea unei arii geografice specifice și a durerilor oamenilor mutilați de războiul din care își revin cu greutate.

Deși intitulat *Măriuca*, personajul principal al romanului este Manole a lui Țapu', în jurul căruia se construiește acțiunea. Și totuși, prin felul în care este construită eroina feminină, prin sensibilitatea, felul ei de a înțelege lumea și mai ales prin dorința sa de emancipare, Măriuca devine personajul important care anunță o schimbare de mentalitate și de atitudine în mediul rural interbelic. Ne propunem mai departe să surprindem pe larg diverse prototipuri ale țăranului român în diferite ipostaze ale vieții la țară, din perioada imediat următoare a Primului Război Mondial, cu mențiunea că nu e vorba neapărat de caractere fixe, tradiționale, ci de anumite psihologii în devenire, șlefuite în profunzime de realitatea războiului. Citatele ample în mod intenționat pe care le-am ales au menirea de a ilustra și trăirile psihologice ale eroilor centrali. Romanul capătă astfel o dimensiune psihologică importantă, aspect ce merită amintit.

Manole este unul dintre puținii care s-au întors din război, majoritatea celor plecați din satul său și-a sfîrșit zilele prin străini, de aceea e privit cu admirație și cu invidie totodată. Cu toate acestea nu scapă de ironiile copiilor care strigă după el pe uliță „Manole țaca-țaca”, întrucît a rămas cu serioase sechele, echivalente cu o schilodire, nefiind cu nimic mai prejos decît invalizii de război. În plus, ca să poată suporta amintirea ororilor trăite în tranșee și pe cîmpul de luptă, Manole cade în patima beției. Singura care îl înțelege și îl susține pînă la sfîrșit este soția sa, Lenuța.

Viața de după război, cu sărăcie și foamete, este trăită de oamenii din sat cu demnitate, iar tragismul romanului reiese din condiția dobîndită de Manole după întoarcerea acasă, aceea de alcoolic, de om violent și bătăran.

Acesta trăiește în două lumi, cea a satului în care își duce existența, și cea a războiului de care nu se mai poate desprinde. Interesantă este din acest punct de vedere bipolaritatea acțiunii, opțiunea creatorului pentru construcția romanescă. Punctele de suspensie fac ca trecerea din planul prezentului în cel al trecutului să se producă lin, aproape imperceptibil. Regresiile lui Manole, întoarcerea în îngrozitoarele tranșee, cu întâmplări care l-au marcat pînă la nebunie, sînt permanente.

Manole încearcă să se reintegreze în comunitatea țărănească, în liniștea apăsătoare a satului gol și sărăcit. Liniște cu care, de altfel, s-a mai întîlnit într-o permisiie, cînd a exclamat: „Dumnezeule, cîtă liniște! Chiar putea să existe așa ceva? Viață dincolo de război?” (Domșa, 2022: 58). În sat rămăseseră doar femeile, bătrînii și copiii și peste tot „plutea o liniște nefirească, întreruptă uneori de cotcodăcitul vreunei găini care s-a ridicat de pe cuiabar, sau de nechezatul vreunui cal dintr-un grajd” (52). Tot atunci a văzut că „În acele zile morțile au devenit obișnuință, iar cei duși pe lumea cealaltă erau pomeniți doar în trecere, ca și cum ar fi fost ceva firesc. Războiul făcea parte din viața lor, iar veștile venite de pe front îi țineau în viață pe săteni” (54). Cînd s-a terminat războiul și a ajuns din nou în sat a întrebat:

„Ce-i mai prin sat, bă Nicușoare? Bărbatul a tăcut un timp, apoi și-a dres glasul și a-nceput: *D-apăi ce să șie, bă Manole... Năcazuri la tătă lumea!*, a oftat el în aerul rece al dimineții. *Mulț' s-or prăpădit în război, iar hăilalț, d-acas', s-or stins de supărare, de beteșuguri ori de bătrînețe...*” (82).

La început, Manole nu putea dormi noaptea întrucît „auzea țacănit de mitralieră, ca și cum ar avea una-n creieri care făcea: *țaca-țaca-țaca-țaca* și atunci se trezea, learcă de sudoare. Se ridică în fund și își punea mîinile peste urechi, apoi începea să se legene ca un copil și să cînte” (91). Aceasta pînă ce într-o altă noapte a visat șerpi de sîrmă ghimpată „ce i-au străpuns pielea prin haine și s-au încolăcit în jurul lui” (91). A vrut să se elibereze de ei, însă aceștia

„s-au întors și l-au mușcat mai tare, pînă s-a trezit, learcă de transpirație în odaia rece. Atunci a țipat, apoi a izbucnit într-un rîs zgomotos și s-a ridicat în picioare. A deschis ușa de la odaie și a țîșnit afară desculț și-n izmene. Alerga prin zăpadă, ținîndu-și mîinile pe urechi și urla: *țaca-țaca-țaca-țaca!*” (91).

Din acel moment, Manole va fi periodic urmărit de răpăitul mitralierei, semn că retrăia momente grele, retrăia „războiul și tot ce-a-nsemnat el, cît prăpăd și cît pustiire...” (68).

Imaginea războiului, cu toate ororile lui, este monumentală. Frânturi din tranșee, de la instrucție, de la atacuri, revin în mintea lui Manole la început timid, abia simțite, apoi de-a dreptul violent determinându-l pe erou să se poarte ca un lunatic. Semnalul *țaca-țaca-țaca...* va fi pentru Lenuța dovada că acesta re trăiește coșmarul războiului. Prima analepsă este un episod sugestiv despre cum i s-a cuibărit lui Manole frica în suflet, lui care pînă atunci nu se temuse de nimic. La început

„s-a arătat curajos. Însă cînd un obuz a căzut ca din senin, într-o dimineață de vară, la cîteva sute de metri de tranșeea în care era, totul s-a schimbat. Explozia nu l-a atins. Suflul ei l-a aruncat în aer. Cînd s-a ridicat era acoperit de sîngele unui camarad. Bucăți de carne și de piele i-au intrat în gură. Atunci a scuipat oroarea și a urlat-o” (59).

Nu doar teama, ci și oboseala îi influențează trăirile și reacțiile:

„Era întuneric, ne spune naratorul, peste două ceasuri urma să se lumineze de ziuă, iar cei din regimentul lui trebuiau să pornească la un atac fulger care să ia prin surprindere garnizoana inamică. Îi era cumplit de somn, nu a mai închis un ochi de mai bine de trei zile, nu putea să doarmă din cauza bubuiturilor, exploziilor și a mirosului care venea dinspre latrină” (126).

Un camarad l-a asigurat că se va obișnui curînd cu șuierul și exploziile obuzelor și va dormi ca un prunc. Cu mîinile tremurînde de nesomn și oboseală, încerca să nu adoarmă și „se gîndea cu groază că în curînd vor porni la atac. Atunci va trebui să țîșnească din tranșee și să alerge bezmetic cu pușca-n mîină, fără să se uite nici în stînga, nici în dreapta ca s-ajungă... S-ajungă unde?” (127).

Războiul a fost dur și pentru cei rămași acasă, sau pentru cei care i-au supraviețuit. Venit acasă în permisie, Manole constată cu durere că părinții lui nu mai aveau mîncare:

„A privit înăuntru polițele goale și a oftat din nou. Înainte să plece pe front aveau acolo puse la răcoare slănină, brînză sau caș de oaie, borcane cu murături și silvoiț. Însă nenorocitul de război a distrus totul și i-a sărăcit pe oameni. Animalele din bătătură au fost luate și duse pe front pentru hrană la soldați. Oare ce vor mînca?” (52-53).

Nici în grădină nu era mai bine, întrucît acolo „Holbura era de o jumătate de metru, iar buruiana a năpădit toată grădina” (54). Ochii eroului s-au umplut de lacrimi gîndind: „Cine să lucreze grădina dacă Tetea Ghiuțu abia se mai putea ține pe picioare, iar Anica nu mai era la prima tinerețe...” (54). Dacă ar

fi găsit ceva verdețuri, „o ceapă verde, o ridiche, i-ar fi zis maică-sii să-i facă repede o zamă de salată sau de lobodă care ar merge de minune cu mămliga rece, dar...” (54). Lăsat la vatră, după război, se ocupă el de grădină, însă lucrul merge greu. „Manole s-a apucat de săpat cu arșăul prin toată grădina, lucru care i-a luat mult timp. În anii de dinaintea războiului obișnuiau să are cu plugul și cu calul, însă nu-l mai aveau de când armata austro-ungară a trecut prin sat și a luat toți caii. Plugul ruginea-ntr-un șopru din fundul curții” (101).

După ce a reușit cu greu să își găsească un rost, deși era un bun meseriaș în zidărie, Manole cade în patima beției și devine încet, încet un monstru. Își bate mama, pe bătrâna Anica ce va muri pe câmp, în urma unui atac cerebral, după care își bate și nevasta căreia nu îi înțelege devotamentul, fiind singura care mai crede în bunătatea lui. Într-un moment de luciditate, chiar el se întreabă: „Oare cum de-l mai răbda? Cum de mai putea să trăiască lângă el? Dintr-o dată l-a cuprins un sentiment de rușine” (75). Aceeași rușine o simte și față de Măriuca, fiica lui, care se dovedește a fi o ființă deosebită. Într-o dimineață, când s-a întors acasă beat, l-a întâmpinat Măriuca și nu Lenuța.

„Fata a ieșit în răcoarea dimineții, iar Manole a văzut-o stînd în pragul ușii și s-a oprit. /.../ A bîuguit cîteva cuvinte, nevenidu-i să creadă că acolo e fiica lui, apoi a-ntins mîna către ea. În minte i-a venit din nou acea voce de femeie pe care o auzea în nopțile lungi petrecute-n tranșee și a închis ochii. Măriuca a-nceput să coboare încet treptele, iar el a deschis ochii și s-a minunat din nou cînd a văzut-o, zicîndu-și în gînd că e Cea Mai Frumoasă dintre Pămîntence. A suspinat, apoi s-a clătînat, căutînd cu mîinile ceva de care să se sprijine” (193-194).

Cum a căzut, Măriuca s-a repezit să îl ajute, însă aceste a strigat furios „Nu pune mîna pe mine!” (194). Fata

„s-a oprit speriată, neștiind ce să facă. El s-a uitat la ea cu o privire tulbure. *Piei, vedenie!*, a șuierat Manole, făcîndu-i semn fetei cu ambele mîini să plece. *Ce-i mă, ticule?*, a șoptit Măriuca speriată. *Îs io, Măriuca ta...* /.../ Atunci Manole a simțit că s-au deschis porțile cerului și o lumină caldă l-a-nvăluit din creștetul capului pînă-n vîrfurile degetelor de la picioare. S-a șters la ochi, nedumerit și confuz. Fiica îi stătea în picioare dinainte, iar el, în nemernicia lui, a vrut s-o alunge. *Draga lu' tata!*, a suspinat el, iar din ochi i-au pornit două lacrimi mari și grele” (194).

Nu a reușit să se ridice, dar a surîs, „apoi a privit-o rușinat și vinovat pe Măriuca. /.../ Rușinea care creștea în el începea să-l doară. Și-ar fi dorit să fie

oriunde, dar nu lîngă muierea și fiica lui. Fata l-a apucat de braț și s-a uitat la el cu o privire tăioasă. *Hai să merem în casă, mă ticule...*” (194-195).

Dar Manole nu era tot timpul așa. În momentele sale bune, cînd își propunea să nu mai bea, era cu totul alt om, iar Măriuca și Lenuța se simțeau bine în preajma lui. În perioada în care a lucrat la Șustărul la saivan, fata i-a dus mîncare pregătită de mama ei și „L-a găsit văruind un perete și a stat cu el pîn-a prînzit. Au povestit vrute și nevrute, el rîdea vesel, iar ea se gîndea că nu l-a văzut niciodată pe ticu’ ei atît de bucuros. *Îi un om tare bun cînd nu bea. Războiu’ i-a luat mințile...*, și-a amintit Măriuca ce-i zicea de multe ori Lenuța despre el” (208-209). Sau, după nașterea lui Victor, Măriucăi îi plăcea

„să stea afară, lipită de peretele coniei, să-și asculte părinții vorbind și sfătuindu-se-ntre ei. Atunci și-l amintea pe acel Manole, pe cînd ea avea cinci sau șase anișori. Era un alt Manole. Era ticul ei, ce o purta-n cîrcă și alerga cu ea prin curte și cel cu care se bulgărea cu zăpadă în iernile lungi. Îi era dor de el, de acel Manole care-i cioplea soldăței din lemn și care o pupa pe obrazii înroșiți de frig cînd venea acasă de la saniușul de pe deal...” (223).

În rest, cînd era beat, învîrtindu-se prin curte, se plîngea de toate, „că de ce guiță porcii, că nu le-a dat nimeni de mîncare /.../. După aceea avea treabă cu cîinele că e prea chilav, iar apoi cu găinile că de ce se ouă atît de puțin” (220-221).

Indiferent cum ar fi tratat-o, Lenuța îl privea mereu cu dragoste, fiindcă „era omul ei” pe care îl iubea, „Un flăcău frumos și cumsecade, ce i-a promis că o să se-ntoarcă teafăr de pe front și o s-o facă muierea lui. A venit, însă cu mințile stricate de nenorocitul de război...” (75).

După ce Manole se accidentează grav, primind „O boală dintr-aia de ți se iau mințile. Un beteșug ce se face cînd te lovești zdravăn la cap.” (239), o vreme zace inconștient. Își revine doar atît cît să ceară apă și mîncare: „Zicea doar cîteva cuvinte apoi se oprea și își întorcea capul la perete. Rămînea astfel minute-n șir, fără să mai scoată niciun sunet. Nu-și mai amintea unde era și cum îl chema” (240). Pe Lenuța

„O privea pierdut cu ochii lui mari și goi. Își mișca cu greu mîinile și nu se putea da jos din pat. Femeia-i dădea să mănînce, îl spăla și-i schimba hainele. Dacă Lenuța era plecată sau avea alte treburi, Măriuca-i ținea locul. Cînd i se făcea foame, Manole ducea un deget la gura larg deschisă, iar cînd i se făcea sete, zicea: *Apă!*” (240).

Lenuța este un personaj feminin tipic pentru bunătatea și capacitatea ei de a-și accepta soarta. Cît timp a muncit la spălat rufe la nevasta Șusterului

împreună cu Milintia, văduva lu' Dorel Pupăză, pentru câțiva bănuți cu care își ducea traiul, Eleonora,

„Gătea întotdeauna de post. Lenuța se mulțumea cu ce primea și mânca încet, cu înghițituri mici, mulțumindu-i în gând lui Dumnezeu pentru mîncare. Doar vădana lu' Pupăză bombănea că *zama-i prea lungă și subțire* și oricît ar căuta cu lingura-n ea, *nu aflu nici măcar un zgîrci sau o dărăbuță de slănină ca să prinz oarece putere...*” (380).

Iar cînd învățătorul îi spune despre planurile lui pentru Măriuca, femeia simte cum începe să îi bată inima și zîmbind, și-o închipuie pe fata ei

„dăscăliță... Unde era Manole să-l audă pe Dom' Învățător? Să fie și el mîndru? /.../ Femeia a căscat gura să răspundă, însă a simțit un nod în gît. În colțul ochilor i-au apărut lacrimi de recunoștință. *D-apăi nu să cade, Dom' Învățător!*, a biiguit ea, abia stăpînindu-și bătăile inimii. Teodorescu a dat din cap înțelegător și a continuat. *Am pus deoparte oarece bani, că io n-am nevoie de ei. Mă descurc cu puțini. Îs sîngur și nu cheltui. /.../ „Măriuca merită să fie dăscăliță. Îi visu' ei...”* (381-382).

Rămasă orfană de mamă, cînd era de vîrsta Măriucăi, Lenuța a trebuit să vadă de gospodărie, să aibă grijă de fratele și de tatăl său, ea nu a avut timp de vise.

Măriuca, fata lui Manole și a Lenuței, se dovedește a fi sensibilă, delicată ca o floare, o ființă ce se remarcă prin finețe între acei țărani obișnuiți cu viața dură de la țară. Copil precoce, îndrăgește lumea cărților și visează să devină învățătoare. Deși firavă, nu se dă în lături de la muncile cîmpului și mai ales o ajută pe mama ei în gospodărie. Sărea în apărarea mamei ori de cîte ori era nevoie, cu riscul de a fi bruscată și în vreme ce fratele ei se juca pe uliță cu nepoții Verginei, bucuria ei era să meargă la școala de pe deal, unde copiii „se uitau cu admirație la fata cu părul șaten și ochii căprui” (88).

Frumoasă ca o adiere, Măriuca începe să fie remarcată de feciorii din sat. Pamfil se minunează „de cît putea fi de frumoasă, ca și cum ar fi văzut-o pentru întîia dată. A deschis gura, vrînd să-i dea ziua bună, însă cuvintele i-au rămas undeva-n gît.” (116), sau „Zîmbetul Măriucăi i s-a părut lui Pamfil atît de frumos, încît a simțit cum crește-n interiorul lui o căldură și o stare de bine” (121). Însă ea nu era făcută pentru lumea satului, pierzîndu-se de multe ori în atmosfera cărților pe care le iubea și le devora:

„Măriuca a pășit sfioasă în odaia cu cărțile. De fiecare dată cînd o făcea, simțea un fior, ca și cum ar fi intrat într-un altar. Mirosul de

carte veche o copleșea, ar fi vrut să rămână acolo o veșnicie, fără să doarmă, să bea apă sau să mănânce. Învățătorul a privit-o dragăstos din pragul ușii, iar fata nu știa pe care carte să pună mâna. S-a uitat vrăjită la cărți, neîndrăznind să pună mâna pe niciuna, pînă cînd Teodorescu i-a zis că poate să-și aleagă orice dorește. Atunci a zîmbit, fericită” (162).

După ce s-a remarcat printre copiii din sat, învățătorul Teodorescu a prins drag de ea și și-a propus să o ajute. La început i-a împrumutat cărți și a pus-o să aibă grijă de copii în locul lui, la școală. Măriuca citea foarte bine iar învățătorul Teodorescu îi admira „ochii limpezi și verzi și roșeața obrazilor” (175). Îi vedea părul negru, „prins în două cozi împletite ce-i cădeau pe umeri peste cămașa albă din in” (175) și „dascălul și-ar fi dorit să se poată ocupa de educația fetei, s-o ajute să devină învățătoare, sau mai mult, să studieze la Universitate în Cluj sau chiar la București” (175).

Din galeria de portrete a romanului se fac remarcate alte cîteva personaje, fiecare cu povestea sa, mai mult sau mai puțin dezvoltată. Hans era poreclit de săteni Șustărul, „deși nu se ocupa cu cizmăria și era fiul unui ofițer prusac stabilit pe aceste meleaguri, mare proprietar de terenuri” (140). El l-a adus în sat pe învățătorul Teodorescu, cel care a prins drag de Măriuca și a ajutat-o să învețe, îi împrumuta cărți și dorea s-o trimită la facultate la Cluj pe cheltuiala lui. Șustărul ajuta sătenii dîndu-le de lucru pe proprietățile sale și organiza în casa sa seri de poker la care participa Părintele Calistrat, Iorgu șefu' de post și cu notaru' Săvuț, „Era seara lor, a bărbaților, cu jocul de cărți, cântile cu vin răcoros scos din chimniță și cu rîsetele zgomotoase” (180). Dintr-o analepsă a lui Hans aflăm despre o frumoasa poveste de dragoste trăită de acesta în tinerețe, cu țiganca Rubina.

La fel de interesante și bine construite, putînd adera fără probleme la statutul de povestire sau nuvelă, sînt istoriile de viață ale unor personaje, precum aceea a învățătorului Teodorescu, ori povestea Ilenei și a lui Valer, fiul crîșnicului Gheorghe, sau povestea Teodoriei, care a fost fată în casa grofului ungar, Arpad Szekely, și care apoi l-a născut pe Niculaie. Acesta s-a întors din război fără un picior, însă a murit stupid, ucis de bunicul său, bătrînul grof Csongor Bacsî.

Un personaj aparte este și Nana Rafilă, care se poartă ca un liant, legînd, într-un fel, viețile eroilor în comunitatea satului ardelenesc de după primul Război Mondial,

„În sat nu mai era niciun felcer, toți au fost luați și duși pe front. Singura care se pricepea era Nana Rafilă, ce-n tinerețe a fost fată-n casă la un șpițer austriac și a-nvățat acolo multe despre leacuri și pirule. Bătrîna colinda de una singură dealurile și pădurea din

împrejurimi ca s-adune tot felul de plante pe care numai ea le știa. Din ele prepara alifii și unsori ca să-i doftoricească pe cei betegi” (77).

Boala și moartea sînt privite de țăranul român ca un dat. El nu se poate împotrivi mersului naturii, poate doar să o observe, să sufere și să se bucure, acceptînd datul firii. Cînd Manole, abia intrat în sat, la întoarcerea de pe front, află de moartea tatălui său, se întristează, însă acceptă cu seninătate, recunoscînd că bătrînul său tată a scăpat astfel de suferință. Era șchiop și cu mințile rătăcite, după ce a căzut de pe șură, în timp ce voia să repare acoperișul:

„Sărmanul Tetea Ghiuțu, gîndește Manole, l-a luat Dumnezeu la El. A fost un om cumsecade, săritor, prieten cu toți cei din sat, însă aprig la mînie. Cînd era copil îi povestea că *Moartea e de la Dumniezo! El le-o dă oaminilor ca să-i ducă să șadă acolea-n Grădina Raiului, unde-i hăl mai fain loc din cîte s-o pominit...* Moartea, a zîmbit Manole, ce mai poate fi și asta... Doar ce s-a-ntors teafăr din iad, iar doamna cu coasa a trecut de prea multe ori pe lîngă el, însă n-a vrut să-l ia, să-l ducă în acel loc luminat, cu verdeață...” (84).

Pamfil a lui Cremene și-a făcut obiceiul să stea de vorbă cu mama sa, ca și cum ar fi lîngă el.

„S-a oprit dinaintea unui mormînt cu o cruce mică, din lemn de brad, pe care scria, cu litere mari: *CREMENE AURICA*. A lăsat ochii-n jos, apoi a murmurat: *Sara bună, tu mică...* S-a aplecat și a smuls cu grijă cîteva buruieni, după care s-a așezat pe o băncuță de lemn situată undeva în spatele lui, lîngă un alt mormînt. Și-a împreunat mîinile a rugăciune și a continuat să vorbească: *Apăi tu mică, am fo' să cosăsc otava, c-o trăbuit și m-am oprit acilea, la dumitale, să vorovim. Dup-aia m-oi duce, c-o vin't sara și-i musai să stau cu ticu'... /.../ Îi tare greu fără dumitale, tu mică...* Și-a mai făcut o cruce apoi s-a ridicat în picioare. *D-apăi rămîi cu bine, tu mică! Oi mai vini io pe la dumitale, cînd m-oi duce să-ntorn otava aia...*” (115).

Cînd a murit Manole, Lenuța a acceptat voia lui Dumnezeu, la fel cum a făcut și Teodora care „nu l-a putut plînge pe Niculaie. N-a mai avut lacrimi. L-a condus pe ultimul drum fără să verse vreo lacrimă sau să scoată vreun cuvînt”, la fel ca alți țărani care și-au dus durerea, fiecare în felul lor, în tăcere și acceptîndu-și soarta.

Lenuța, după slujba din duminica Paștelui, „și-a ridicat ochii spre cer. *Doamne adă-l înapoi pe Manole, sau ia-l la Tine, da' nu-l mai chinui, Doamne!*, a murmurat ea. În colțul ochilor i-au apărut lacrimi” (345). În acea seară, Victor și-a găsit tatăl mort. Lenuța, cu gesturi firești, „i-a împreunat

mîinile pe piept și i-a făcut o cruce pe frunte” (348). Ar fi vrut atunci să plîngă, dar „lacrimile nu voiau nicidecum să vină. *Te-ai dus, Manole...*, a șoptit ea, aprinzînd o lumînare. Apoi a căzut în genunchi. *Doamne, Dumniezăule! Primește-l în împărăția Ta, Doamne! C-o fo' om bun! /.../ Doamne, mulțam că mi-ai ascultat ruga!*” (348).

Ca în orice sat românesc, dincolo de zbaterea de zi cu zi a țaranului, s-au păstrat datini și obiceiuri străbune, prin care s-a manifestat străvechimea așezărilor, modul de viață specific zonei rurale, o spiritualitate ce se regăsește, deși într-o mai mică măsură, și în romanul *Măriuca*. Între puținele munci agricole pomenite găsim săpatul sau prășitul cucuruzului, ori cositul otavei. Mai dezvoltată este sărbătoarea Crăciunului, cînd copiii merg cu uratul, cu steaua și cu colinda

„În curînd urma să se însereze. Victoraș pășea țațoș lîngă ea, cu steaua în mîină și cu straița la briu. În cap purta o căciulă mițoasă ce-i acoperea în întregime urechile și fruntea. Cînd a plecat de acasă, Lenuța i-a potrivit-o-n cap, l-a pupat pe frunte și i-a zis că-i mai mare căciula decît el. Au pornit la colindat, în după amiaza de Ajun, începînd din capul satului, împreună cu alții de seama lor” (241).

Dintre anotimpuri, iarna iese net în evidență în structura romanului prin imaginile de basm create prin atmosfera de poveste sugerată de trăirile eroilor principali. Dincolo de bucuria zăpezii, ca simbol al sărbătorii Crăciunului, aflăm și tragismul situației, întrucît oamenii sînt blocați în case, uneori cu alimente puține, sau lemne pentru foc insuficiente. „Crivățul urla, viscolind și răvășind zăpada ore în șir. Iarna furioasă a cuprins totul în brațele-i înghețate în acele zile-n care nimeni nu se-ncumeta să iasă din casă” (306). Dimineața gerul era mai mare decît de obicei, însă Lenuța a trebuit „să umple coșarca cu lemne pentru foc. Frigul aspru și ascuțit a săgetat-o pînă în carne cînd a făcut primii pași. Respirația i s-a transformat pe loc în abur, iar ochii i s-au umplut de lacrimi” (306). Pe marginea cărării spre șoprul cu lemne „troienele înghețate” erau „de aproape jumătate de metru. Femeia și-a strîns năframa sub bărbie și a pornit cu coșarca-n mîină. Cîinele și-a scos botul din cușcă doar atît cît s-adulmece frigul și a intrat înapoi. Pe ulițe nu se auzea nici un sunet, părea că satul era pustiu” (306). Mîncarea e pe terminate, însă Lenuța se împacă cu gîndul că „Zilele următoare va găti ce mai are prin chimniță. Gerul n-o să dureze la nesfîrșit...” (315).

În noaptea de Crăciun, vederea zăpezii în noaptea înstelată îi amintește Lenuței, rămasă singură acasă cu Manole, de o serie de evenimente mai vechi. Aceasta se roagă și își lasă gîndurile să meargă înapoi în timp, spre întîmplări neplăcute, dureroase, cînd Manole o bătea și ea răbda frigul, răutatea și nepăsarea bărbatului.

„S-a aplecat și a luat zăpadă-n palme. A netezit-o și a-ncropit un bulgăre, pe care l-a frământat și răsucit, pînă a simțit arsura frigului prin degete. A aruncat bulgărele în sus, înspre stele, căutînd cu privirea o stea mai mică și mai strălucitoare. Apoi și-a-mpreunat palmele a rugăciune și a murmurat: *Adă-l Doamne-napoi pe Manole, că-i om bun și n-o să mai facă...*” (284).

Dar și-a amintit și de vremurile bune, de mama ei Liviuța care a iubit-o, de perioada fericită trăită în casa părintească alături de tatăl Tinu și fratele Tudor. Povestea destul de extinsă este întreruptă din cînd în cînd de cîte o ceată de colindători care, cu cîntecul lor, o readuc în prezent. Copiii sînt la colindat, Manole zace bolnav la pat, fiind unul din puținele momente cînd, singură, are timp să se gîndească la viața ei petrecută în casa părinților și la cea trăită alături de Manole: „Lenuța a-nceput să plîngă înfundat. Deznădejdea s-a revărsat, țîșnind din toți porii, din obraji și din trupul scuturat de plîsete. Dinaintea ochilor parcă i s-a deschis un hău adînc. Niciun sunet, nicio adiere caldă” (299). În jurul ei e doar zăpadă, e frig și întuneric. „*Manole...*, a murmurat ea, *să nu pleci, Manole...* Undeva la cîteva case mai încolo, o ceată de colindători au început să colinde. Vocile lor au răzbit pînă la Lenuța, care și-a întrerupt șirul gîndurilor ca să-i asculte...” (300).

Aflat la al doilea roman în care este surprinsă imaginea satului în complexitatea lui, putem deja vorbi de o anume contextualizarea a operei în ansamblul creației lui Lucian Domșa de pînă acum, și putem afirma că romanul se înscrie într-un fel de *saga* a satului transilvănean, realizată prin urmărirea destinele unor personaje precum Aneta, Măriuca sau Manole. Astfel, scrierea despre satul tradițional devine un parcurs revelator din mai multe perspective, putîndu-se puncta în această ordine de idei întoarcerea la originar, la simplitate, la Divin și, nu în ultimul rînd, capacitatea de resemnare ce devine una dintre puținele atitudini suportabile și certe, într-o lume cît se poate de incertă, ca aceea în care trăim.

Dacă „*Aneta* e cartea copilăriei noastre petrecută la sat sau la oraș, la coadă la pîine, cu cartela-n mîină, la coadă la butelii în gerul iernii, cînd legam între ele cu lanț capacele și bijbîiam pe întuneric atunci cînd era luat curentul în tot orașul...” (Domșa, 2020: 18), dacă „*Aneta* e despre satele noastre din ce în ce mai pustii, golite de locuitori, cu casele-n paragină și curțile năpădite de buruieni, cu ulițele asfaltate și goale, cu cîțiva bătrîni care își mai duc traiul atît cît pot...” (Domșa, 2020: 19), *Măriuca* e inversul, este imaginea vremurilor în care în satul tradițional se găsea bucuria de a viețui la țară, dincolo de dramele eroilor. Manole este un personaj semnificativ prin intermediul căruia ni se aduc în fața ochilor lucruri poate puțin știute, chiar și astăzi, despre traumele războiului, iar drama umană, alături de ororile

războiului, este surprinsă într-o manieră personală extrem de interesantă în romanul *Măriuca*.

References:

- Domșa L. (2020). *Aneta*. Iași: StudIS.
Domșa L. (2022). *Măriuca*. Iași: StudIS.